

του Μάρκου, υιού Κάτωνος του Τιμητού (πβλ. Πλούταρχου Κάτωνα 20, 12. Αιμίλιον Παύλον 21, 1), επί της τιμητείας (184—181) του όποιου εξέλεγή επίσης ύπατος (182 π.Χ.) ό Αιμίλιος, άν και οι δύο όσιοι πολιτικοί άνδρες, συμφώνως τουλάχιστον προς τον Scullard (ένθ' άνωτ. σελ. 170 κ.ά.), άνήκον εις άκρως αντιθέτους πολιτικές ομάδας.

Όθεν, παρά την βαθειαν γνώσιν του συγγραφέως περι των πολιτικών προβλημάτων της εποχής, ως και την καταπλήσσοσαν πράγματι έννημέρωσιν αυτού επί των προσωπογραφικών ίδια ζητημάτων, δέν δύναται, νομιζομεν, νά χρησιμοποιηθῆ διά την έρευναν ή έν προκειμένω μέθοδος του Scullard, όστις μετέβαλε δι' αύτης την δλην Ιστορίαν της σημαντικώτατης ταύτης περιόδου εις καθαρώς πολιτικήν, της συγκλητικής μάλιστα μόνον τάξεως, ήγνόησε δέ την εις τά κοινά συμμετοχήν των Ιππέων (equites) και του πλήθους (plebs), των όποιων ή δρασίς, άν και δέν ήτο βεβαίως έξ Ισου προς την της Συγκλήτου σημαντική, πλην όμως υπήρξεν ούχι και άναξιόλογος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Χ. ΣΑΡΙΚΑΚΗΣ

***

ΕΡΡ. ΣΚΑΣΣΗ, *Tethea και Tettigonia παρά Πλινίω. Γλωσσική ζήτησις.* (Πραγματεία της 'Ακαδημίας 'Αθηνών, τόμ. 24, άριθ. 3). 'Αθήναι 1960, σελ. 17.

Με την όλιγοσέλιδον αλλά πλουσιωτάτην εις περιεχόμενον πραγματείαν του ό 'Ακαδημαϊκός και όμότιμος καθηγητής της Λατινικής φιλολογίας έν τῷ 'Αθήναι Πανεπιστημίω 'Ερρ. Σκάσσης έρχεται νά παράσχη εις την νεωτέραν γενεάν των φιλολόγων άριστοτεχνικόν ύπόδειγμα κατά πάντα άκριβολογικής και γονιμωτάτης εις συμπεράσματα γλωσσικής ζητήσεως. Έν τῇ άνωτέρω σημειουμένη πραγματεία του λαμβάνει ως θέμα του την όρθην καταχώρισιν εις τά λατινικά λεξικά των λέξεων tethea, ortum ούδ. και tettigonia, ortum ούδ. έν σχέσει προς τά τ ή θ υ α (τ ή θ ε α) και τ ε τ τ ι γ ό ν ι α του 'Αριστοτέλους άντι του πλημμελώς έχοντος tethea, ae θηλ. και tettigonia, ae θηλ. 'Αμφότεραι αί λατινικαί αύται λέξεις έχρησιμοποιήθησαν, ως γνωστόν, υπό μόνου του Πλινίου του πρσβυτέρου, μεταγραφείσαι ως ειχον εις την έλληνικήν, ή μεν πρώτη έξ αύτων πεντάκις, ή δέ δευτέρα άπαξ μόνον. 'Η έξέτασις του τιθεμένου θέματος παρέσχεν άφορμήν εις τον 'Ερρ. Σκάσσην νά έπιληφθῆ πάντων των σχετικών προβλημάτων και νά έλέγξη πολλά πλημμελώς έχοντα και χρίζοντα διορθώσεως και όρθης έρμηνείας.

Τό πρώτον μέρος τηςπραγματείας άφορξ εις την όρθην καταχώρισιν της λατινικής λέξεως tethea. Την ζήτησίν του άρχίζει ό 'Ερρ. Σκάσσης διά της έξετάσεως της χρήσεως και έτυμολογίας της άντιστοίχου έλληνικής λέξεως, ήτις φέρεται έν τοίς λεξικοίς υπό δύο τύπους: «τήθου» κατά την β' κλίσιν και «τήθος» κατά την τρίτην. Τών κατά την τρίτην κλίσιν τύπων, σημειοί ό 'Ερρ. Σκάσσης, ποιούνται χρῆσιν ό 'Όμηρος άπαξ ('Ιλ. Π 747 «τήθεα διφών», ένθα ό Σχολ. σημειοί: τήθεα' είδος όστρέων), ό 'Αριστοτέλης, ό Νίκανδρος, ό Πολυδεύκης, ό 'Αλκίφρων και ό Σουίδας. Οι κατά την δευτέραν κλίσιν τύποι άπαντούν παρ' 'Αριστοτέλει και παρά τῷ έκ της έν Καρία 'Αφροδισιάδος καταγομένω Ιατρῷ Ξενοκράτει, όστις έζησεν επί της εποχής του Νέρωνος και των Φλαβίων (54—96 μ. Χ.). Τό κείμενον του έν λόγω Ιατρού, σημειοί ό 'Ερρ. Σκάσσης, έχει έκδώσει μετά πολλών σημειώσεων ό 'Αδ. Κοραής έν Παρισίοις κατά τό 1814. 'Εξετάζει προσέτι ό 'Ερρ. Σκάσσης και την έτυμολογίαν της έλληνικής λέξεως ως και την έν αύτῇ παρατηρουμένην εναλλαγήν του υ και ε. Οι τύποι τήθος—τήθεα—τήθη έμφανίζουν κατά τον 'Ερρ. Σκάσσην σχηματισμόν άνάλογον προς τους τύπους δένδρος—δένδρεα—δένδρη.

Προχωρεί είτα ή ζήτησις εις την έξέτασιν της έν τῇ λατινική γλώσση χρήσεως της λέξεως tethea. Αύτη άπαντιξ μόνον παρά Πλινίω ως μεταγραφή του έλληνικού τήθεα—τήθθα πάντοτε κατ' όνομαστικήν υπό τον τύπον tethea. Έκ των λατινικών λεξικών άλλα μεν έχου καταχωρίσει την λέξιν ως tethea, ae θηλ., άλλα ως πληθ. ούδ.

tethea (ἡ tēthya), orum, ἄλλα δὲ λόγῳ ἀβεβαιότητος παρέχουν ἀμφοτέρους τούτους τοὺς τύπους.

Πρὸς διευκρίνησιν τῆς κρατησῆς ἀβεβαιότητος προβαίνει ὁ Ἑρρ. Σκάσσης εἰς παράθεσιν καὶ κριτικὴν διερεύνησιν τῆς παραδόσεως καὶ τῶν προσπαθειῶν πρὸς κριτικὴν ἀποκατάστασιν καὶ τῶν πέντε χωρίων τοῦ Πλινίου, εἰς ἃ ἀπαντᾷ ἡ λέξις. Ταῦτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Plin. Natur. Hist. 1ον 32, 99, 2ον 32, 117, 3ον 32, 151, 4ον Plin. Index (=1 τῆς Nat. Hist.) 32, 37 καὶ 5ον Plin. Nat. Hist. 32, 93. Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 χωρία ἡ λέξις κεῖται ἀναμφισβητήτως κατ' οὐδέτερον γένος καὶ ἀριθμὸν πληθυντικόν. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 3 χωρίῳ, ἔθνα ἀπαιριθμοῦνται πλεῖστα εἶδη θαλασσίων ζῴων, οὐδὲν κωλύει νὰ θεωρησωμεν τὴν λέξιν ὡς κειμένην κατὰ πληθυντικὸν οὐδέτερου γένους. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆῖ καὶ περὶ τοῦ τετάρτου χωρίου. Πρὸς τὰ τέσσαρα ὅμως χωρία ἀντιμάχεται τὸ πέμπτον, εἰς ὃ φαίνεται ὅτι ἡ λέξις κεῖται κατὰ θηλυκὸν γένος: «lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti tetheaque similis ostreo in cibo sumpta». Ἐν προκειμένῳ ὁ Ἑρρ. Σκάσσης μνημονεῖ τὰς γενομένας πρὸς διόρθωσιν τοῦ κειμένου προτάσεις. Ὁ Hermolauus Barbarus προέτεινε τὴν διόρθωσιν «tethya similia», ὁ δὲ Alexander Benedictus «tetheaque similiter ostreae in cibo sumptae». Ὁ Ἑρρ. Σκάσσης περιοριζόμενος μόνον εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς διορθώσεως τοῦ Benedictus ἀποκαθιστᾷ καὶ ἐρμηνεῖ τὸ πρὸ ὀφθαλμῶν χωρίον ὡς ἀκολουθῆσαι: «lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti tetheaque similiter ostreo in cibo sumpta»: τοὺς πόνους τῶν πλευρῶν πρᾶνουσιν ἱππόκαμοι (εἶδος μικρῶν ἰχθύων) ὅποιοι λαμβανόμενοι ἐν τῇ τροφῇ ὁμοίως τῷ ὄστρέῳ (ὁμοίως ὡς λαμβάνονται διὰ τῆς τροφῆς τὸ ὄστρεον). Ἐπικοινωνήσας ὁ Ἑρρ. Σκάσσης πρὸς τὸν ἐν Μονάχῳ καθηγητὴν G. Pfligersdorffer ἔλαβε τὴν πληροφορίαν ὅτι ἐν τοῖς ἀνεκδότοις εἰσέτι δελτίοις τοῦ Thesaurus Linguae Latinae τὸ σχετικὸν μὲ τὸ προκειμένον χωρίον δελτίον συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔχον ὡς ἀκολουθῆσαι: «tetheaque similiter (corr. Benedictus, aber Jan - Mayhoff schreiben wieder similis) ostreo in cibo sumpta». Ὁ Ἑρρ. Σκάσσης παρατηρεῖ ὅτι ἡ περὶ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν παλαιὰν γραφὴν παρατήρησις τοῦ συντάκτου τοῦ δελτίου τυγχάνει ἀνακριβής. Ὁ συντάκτης ἠγνόησε τὰς ἐπακολουθήσασας κατὰ τὸ 1897 παρατηρήσεις τοῦ Mayhoff.

Ἐξετάζων τὴν ὑπὸ τῶν διαφόρων λεξικῶν καταχώρισιν τοῦ λήμματος tēthea ὁ Ἑρρ. Σκάσσης παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὴν πρώτην κατὰ τὸ 1843 ἐν Ἀθήναις ἔκδοσιν τοῦ Λατινοελληνικοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἑρρ. Νικολ. Οὐλερίχου τὸ λῆμμα τοῦτο εἶχε καταχωρισθῆ ὀρθῶς. Εἰς τὰς νεωτέρας ὅμως ἐκδόσεις τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ Στ. Κουμανούδη ἀντὶ τῆς λέξεως «τήθεα» ἐγράφη ἡ ἀνυπαρκτος λέξις «τήθεια», παρεσχέθη δὲ ἐσφαλμένη ἐρμηνεία, καθ' ἣν ἡ λέξις σημαίνει «εἶδος σπόγγων». Ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία εἶναι ἡ θεωρούσα τὴν λέξιν ὡς δηλοῦσαν εἶδος μαλακίων καὶ οὐχὶ ὡς εἶδος σπόγγου, ὡς μεταφράζεται εἰς πολλὰ λεξικά. Ὡς δείγμα τῆς ἐπικρατησῆς συγχύσεως ἀναφέρει ὁ Ἑρρ. Σκάσσης ὅτι ἐν συγγράμματι καθηγητοῦ γαλλικοῦ τινος Πανεπιστημίου ἐξακρατηρήσθη ἡ διασαφήνισις τῆς σημασίας τῆς ἐν λόγῳ λέξεως ὡς αἰνίγμα.

Καὶ ἐν τῷ Ἐθναυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου παρατηρεῖται σφάλμα ὡς πρὸς τὸ γένος τῆς λέξεως (Plin. N. H. 32, 99 tetheae occurrunt καὶ 32, 117 tetheae utiles sunt). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Liddell—Scott—Mckenzie σημειοῦται ἐσφαλμένως ὅτι τὸ tēthea ἀπαντᾷ καὶ ὡς πρωτόκλιτον οὐσιαστικὸν θηλυκοῦ γένους (Plin. H. N. 32, 151). Παραλείπεται δ' ἐν τῷ ῥηθέντι λεξικῷ ἡ μνεία τῆς παρ' Ἀλκίφρονι καὶ Ξενοκράτει χρήσεως τῆς λέξεως.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς πρὸ ὀφθαλμῶν πραγματείας ἔχει ὡς θέμα τοὺς τὴν καταχώρισιν τοῦ λήμματος tettigonia, ἣν ἀπαντα τὰ λεξικά φέρουν ὑπὸ τὸν τύπον θηλυκοῦ πρωτοκλίτου ὀνόματος tettigonia, ae καὶ ἀποδίδουν αὐτὴν διὰ τῆς ἀνυπαρκτοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ λέξεως «τετιγονία». Ἐν τῇ λατινικῇ ἡ λέξις tettigonia εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ εἰρημένων, χρησιμοποιοῦμένη μόνον ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἐν Nat. H. 11, 92. Οὗτος προκειμένου περὶ τῶν τετιγῶν διακρίνει δύο εἶδη: «vocantur achetae, et quae minores ex his sunt, tettigonia»

(δνομάζονται (τά δύο γένη τῶν τεττίγων) ἀχέται καί, ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶναι μικρότεροι, τεττιγόνια). Ἀμφότεροι αἱ παρὰ τῷ Πλινίῳ λέξεις *achetae* καὶ *tettigonia* εἶναι ἀπλῶς μεταγραφὰ τῶν ἑλληνικῶν. Ἐπιλαμβάνομενος ἐξ ἀρχῆς τοῦ θέματος κατὰ τὴν συνήθειάν του ὁ Ἑρρ. Σκάσσης, προβαίνει εἰς ἑτυμολογικὴν ἔρευναν σχετικῶς μὲ τὰς λέξεις τέτιξ καὶ *cicāda*. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης παρατηρεῖ ὅτι οἱ γλωσσολόγοι ἐν ὁμοφωνίᾳ ἀποφαινόνται ὅτι εἶναι πεποιημένη. Ζήτημα ἑτυμολογίας τίθεται ὡς πρὸς τὸ λατινικὸν *cicāda*. Τινὲς τῶν γλωσσολόγων ἀνήγαγον τὴν λέξιν εἰς τὸν τύπον *cicala (τῆς ῥίζης *cal* τοῦ *cāl-are*, καλ-εῖν). Ἡ ἑτυμολογία αὕτη δὲν τυγχάνει πειστικῆ. Ἄλλοι ἐκ τῶν γλωσσολόγων θεωροῦν αὐτὴν δάνειον ἐκ Μεσογειακῆς γλώσσης, ἐξ ἧς προέρχονται καὶ αἱ λέξεις ζειγαρά καὶ σιγαλ(φ)λοῖ. Ἡ λέξις ἀχέται (ὡς τὰ Ὅμηρ. αἰχημτά, εὐρύοπα κτλ.) ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐπιθετον συνοδευτικὸν τῆς λέξεως τέτιξ, εἶτα δὲ ἐχρησιμοποιήθη ὡς οὐσιαστικόν. Ἡ λέξις «τεττιγόνια» ἀπαντᾷ παρ' Ἀριστοτέλει: «καλοῦσι δὲ τοὺς μὲν μεγάλους (sc. τέτιγας) καὶ ἄχοντας ἀχέτας, τοὺς δὲ μικροὺς τεττιγόνια».

Ὡς πρὸς τὴν ἐν τοῖς Λατινικοῖς Λεξικοῖς καταχώρισιν τῆς λέξεως «*tettigonia*» παρατηρεῖ ὁ Ἑρρ. Σκάσσης μετ' ἐμφάσεως ὅτι ἡ λέξις αὕτη «καταλαβούσα ἐσφαλμένως, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως συστηματικῶν Λατινικῶν λεξικῶν, θέσιν πρωτοκλίτου ὀνόματος ἐξακολουθεῖ δυστυχῶς μέχρι σήμερον ἔτι—*ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξαίρεσεως*—κατέχουσα τὴν αὐτὴν θέσιν. Μόνον ὁ Ἑρρ. Ν. Οὐλερίχος, προσθέτει ὁ Ἑρρ. Σκάσσης, ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ του ἐπεσήμανε τὸ ὀρθὸν «*tettigonia, ovum*», διετηρήθη δὲ ἡ ὀρθὴ γραφὴ μέχρι τῆς δ' ἐκδόσεως ὑπὸ Στ. Κοζμανοῦδη. Ἀπὸ τῆς ε' ἐκδόσεως τῶν Πρωτοδίκου—Βιαγκίνης παρεισέδυσσε κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ ξένη Λεξικῶν ἢ ἐσφαλμένη γραφὴ.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω διερευνήσεως πιστοποιεῖ ὁ Ἑρρ. Σκάσσης ὅτι εἰς τὴν λεξικογραφίαν ἐγένοντο τὰ ἀκόλουθα σφάλματα:

1ον. Κακῶς ἐγράφη εἰς τὸν Ἑρρ. Στεφάνου ὅτι ὁ Πλίνιος ἔγραψε *tettigoniae*.

2ον. Κακῶς ἐπανελήφθη τὸ αὐτὸ σφάλμα εἰς τὸ Λεξικὸν Liddell - Scott - Mc Kenzie, ἔνθα ἀναγινώσκωμεν «τεττιγόνιον fem. plur. *tettigoniae* Pl. H. N. 11, 92».

3ον. Κακῶς ἐν *Thesaurus Linguae Latinae* (I 391, 44—46) φέρεται «*acheta*(s ?) ae, fem.». Κατὰ περίεργον τρόπον ἐξελήφθη ἐνταῦθα ἡ λέξις «ἀχέτα» ὡς θηλυκοῦ γένους! Παρελήφθη δέ, ὡς σημειοῖ ὁ Ἑρρ. Σκάσσης, νὰ σημειωθῇ ἡ μακρὰ προσφῶντα «τῆς προπαρρηγοῦσης *acheta*».

Διὰ τῶν ἀνωτέρω προσεπαθήσαμεν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὰς κυριωτάτας τῆς γραμμᾶς τὴν τὸσον πλουσίαν εἰς ὄψυδες παρατηρήσεις καὶ εἰς γόνιμα συμπεράσματα πραγματείας τοῦ Ἑρρ. Σκάσσης. Ἡ μελέτη τῆς καταδεικνύει ὅτι ὁ χειρισμὸς τῆς φιλολογικῆς μεθόδου, καθ' ὃν τρόπον γίνεται ὑπὸ τοῦ Ἑρρ. Σκάσσης, ἀνυψώνει τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην εἰς μᾶθσιν ἀπολύτως ἀκριβολογικὴν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν μας, καθ' ἣν ἐμφανίζονται ἀδικαιολογήτως τάσεις νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν μετὰ μεθόδολογικῆς ἀκριβολογίας διερεύνησιν τῶν φιλολογικῶν προβλημάτων, ἡ ὀλιγοσέλιδος πλὴν πλουσιωτάτη εἰς περιεχόμενον πραγματεία τοῦ Ἑρρ. Σκάσσης ἔρχεται νὰ δεῖξῃ τὸν ἀληθινὸν δρόμον.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

**

MINOS KOKOLAKIS, *The Dramatic simile of life*. Athen 1960, σελ. 91.

Ὁ Μ. Κοκολάκις τυγχάνει γνωστὸς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Πλάτωνος» ἐξ ἐπιλημμένων ἐν αὐτῷ δημοσιευμάτων του. Εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς πραγματείας, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζομεν, τὴν ἀφορμὴν παρέσχον εἰς αὐτὸν αἱ μελέται του περὶ τῆς ἴστο·